

ULOGA MOJE PORODICE U DUBROVAČKIM REVOLUCIJAMA

(povodom prvog toma *Sabrane poezije* Milana Milišića, priredio Marjan Čakarević, Kulturni centar Novog Sada, 2016)

Između tereta uspomene na Palaču Bunića u Marojice Kaboge broj 8 i sebičnog posedovanja plemenitog grba dubrovačke porodice De Bona (jedna od dvanaest familija koje su osnovala Dubrovnik i čiji se steg ponosito vijori u Kneževom dvoru: orao sa smaragdnom u kandžama, stepenice u nebo, crveno i žuto kao simboli kurčevitosti i plemenitosti, bez religijskih insignija!), nadmeno se baškari moja lična istorija dubrovačkih poetskih revolucija. Burna povest o Gradu morala bi da potekne od njegovog rađanja *na carski rez*, u 11. veku; tragična priča o velikom Poeti počinje od smrti, od zlog časa kada granata ispaljena sa broda JRM ubija Milana Milišića u njegovom stanu, ostavljajući srpsko-hrvatsku poeziju bez jednog od svojih najboljih „pastoraka“.

Za života je brižljivo negovao dar „guranja prsta u oko“, bežeći od prokletstva da bude „nokat i meso“ sa fitalj talentovanim literat-komesarima i književnim kaplarima. Delo, i posle neopravdane fizičke odsutnosti autora, baštini tvrdoglavu naviku po kojoj se popu kaže – *pope*, a bobu – *bobe*; „dobar“ razlog i kulturne šutnje i junačkog ćutanja – čast izuzecima, slava retkima i hrabrima! – povodom svakog „ekscesa“ publikovanja Milišićeve poezije. Čim bi čedo hrabrosti izdavača i marljivosti urednika ugledalo danje svetlo – a *opus magnum* Milana Milišića još čeka da bude potpuno sagledan – ispod kamenja bi šišteći izmiledi nedremani palamudi: da iz predgovora/pogovora izbace ili tačan podatak da je Milišića ubila JNA ili još tačniju činjenicu o poreklu; jednim budalama smetao je čin rođenja, drugi idioti zamerali su mu na načinu umiranja; čistunci su razigravali štrokavu besmisao eugenike, strvoderi su se poigravali dramatikom

*Ulica koja će se zvati mojim imenom
Neka bude strma
Neosvjetljena –
Gospoda da u njoj slobodno prdnu
Pijanci da puste glasa, mačke
Da se prče u veljači
Kiša da je dere
Studena u studenom
Kozomor i tlapnja besanih daju joj boju.*

*I ti, još dijete
Da se prvi put u njoj poljubiš
S jednim, sklapajući oči
Upućujući svoje čiste misli
Onom drugom.*

Milan Milišić

Tu smo bili zagrljeni. Bombe su padale okolo. (...) Otišao je u kuhinju. Na stolu u kuhinji je stajala moja čašica rakije. On mi je dodao i rekao: „Kako ti je tužna ova polupopijena čašica rakije.“

Jelena Trpković, Milanova supruga

*Volele su me dve sestre skupa
Jedna lepa kao zora, druga lepa kao noć
Raj i pakao kusah, drhteći nad zlatnim tanjirom
Pomešane u divan, gorak kolač...*

Milan Milišić

tragedije. Zaboravljajući najvažnije: beše to glas koji je prvi pevao o „dvema sestrama koje su ga volele skupa“.

Da li je poetsko ostvarenje najlepšeg muškog sna jedini razlog zašto Milišićev Dubrovnik proglašavam i svojim gradom, gurajući se među „ustanike“ ragužan-

skih revolucija? Mnogo je Bunića utkalo sebe u dubrovačku istoriju, da bih se, tek tako i bez borbe, odrekao ove časne privilegije. Počev od diplomatije: Vladimir Ćorović beleži podatak da stanovnici grada Sv. Vlaha mostarskom sandžak-begu (*sanzacus craisnicus noster*) šalju Jeronima Bunića, jednog od mojih predaka, sa poklonima za pobeđe kod Knina i Skradina. Sledeća argumentacija proteže se od surove trgovine do zanosne utopije: zapisi iz vremena Henrika VIII potvrđuju prisustvo trgovca pod imenom Michael De Bon u Londonu, godine 1525, kada će u jednoj londonskoj parnici dotičnog Bunića zastupati niko drugi do Tomas Mor, autor *Utopije* i tadašnji advokat u Sitiju (Monika Partridž, Univerzitet u Notingemu). Moji preci plave krvi ponovo *otkrivaju* Marina Držića: dvovekovna „glodarska kritika samostanskih miševa“, od trenutka kada je „plava sveska“ nezvanično zabranjena od Crkve, biće prekinuta onog časa kada je na svetlo dana ponovo iznose Bunići. Petar Luković markiz Bona, alias Pijerko Bunić, sa svojih trideset napisanih drama i putokazom ka ponovnom oživljavanju dubrovačkog teatra, i njegov sin Jozo Bunić koji će godine 1867. prvi put odštampati *Dunda Maroja*, sklanjaju paučinu sa Maroja, Mara i Pometa, i udahnjuju novi život Dugom Nosu. Milan Milišić, siguran u efemernost epoha i eternalnost stiha, na vrhu pera – ili anđeoske igle, možda? – pronosi „svetu vatru“ raskošne karnevalizacije života uskih prolaza i slepih ulica, beatifikaciju sočnih „sitnica“ što suštinu znače, velikodušno poklanjanje prvog lica jednine likovima i događajima koje samo poezija vadi iz dubine običnosti. Onaj ko u Milišićevoj poeziji ne vidi renesansno pevanje slobodi i/ili u njeno ime, taj nije video ništa.

*Minu vreme od zlata, za gvozdje se svak uhiti,
počeše ljudi nahvao bit boj s ljudmi nazbilj za
gospoctvo. Njegda ljudi nahvao dobivahu a
njegda nazbilj. Ma, za rijet istinu, ljudi nazbilj u
duga vremena napokon su otezali i još otezaju,
ma s mukom i s trudom; i današnji dan ljudi su
nazbilj pravi ljudi i gospoda, a ljudi nahvao ljudi
su nahvao i bit će potištenjaci vazda.*

**„Prolog Dugog Nosa“, Dundo Maroje,
Marin Držić**

Koliko je Sreće potrebno za sreću? I Marin Držić i Milan Milišić su na „ti“ sa *Virtu*; muka je što je i jednom i drugom *Fortuna* okrenula leđa; ako su već bili miljenici prvog renesansnog *conditio sine qua non*, potonji princip *preporoda duha* nešto i nije mario za bezobrazno nadareni dvojac alergičan na kormilare. Držić pred kraj života pokušava državni udar u Dubrovniku; Milan Milišić provocira malograđanštinu još od prvog stiha; dum Marin skončava u izgnanstvu, Milišiću je Dubrovnik i kulevka i grob. Uprkos razlikama, jedno je isto: krik pobune muzika je što se izvija iz orgulja duhovno-svetovnog dueta, likovi njihovih dela – pobegli iz apsurdna smešnih ogledala – plešu *danse macabre* na pitoresknim freskama, do nebesa uskovitlan duh nepristanjanja njihov je zajednički oreol.

Prosto je neverovatno da je Dundo Maroje prvi put izveden 11 godina pre rođenja Lope de Vege, 14 pre Šekspira, 71 pre Molijera i 156 godina pre Goldonija. Marin Držić ima isti literarni značaj, sem prethodno nabrojanih, i Lodovika Ariosta i elizabetanaca poput Bena Džonsona, Tomasa Hejvuda i Tomasa Dekera.

Hajnc Kinderman, Istorija evropskog pozorišta

U nedovršenom romanu *Oficirova kći*, Milan Milišić pred čitaoca podastire neuobičajenu sliku Grada: „U tom Dubrovniku, govori Milišić glasom svoje glavne junakinje, ako vidiš da su se dvojica u svađi prestala pozdravljati, možeš biti siguran da će se kad-tad izmiriti. Ali ako se jedan drugome klanjaju do

zemlje, uz najponizniji od svih naših pozdrava (slugam vam se, gosparu!), možeš biti siguran da se ni u vječnosti neće izmiriti ni njihove porodice, djeca i unuci. To je grad u kojem se najgori neprijatelji osmjehuju jedni drugima“ (*Miljenko Jergović*). Ali samo grad koji ume hrabro da prozbori o mraku tamnih čoškova i sivim senkama ljudskosti, ima pravo da se i nazove Gradom; ovekovečujući (pri)vidne apsurdne i (ne)skrivena naličja – svestan neuništivosti ljudske dvoličnosti, baš kao i Dum Marin – Milišić Dubrovniku podiže spomenik trajniji od legende isklesane u kamenu.

*Sad poslednje podmornice spuštaju se dnu zmijskim licem
Pod pritiskom što i od pijanstva je jači
Kao dekolte kafanske pevačice na izmaku noći
Jutro gradsko nikog više ne privlači.*

Milan Milišić

Zašto *libertas* uvek falšira u pesmama – zaboravlja pevljive refrene? zamuckuje poznate strofe? traži *bis & repete* za poslednje pare? – koje sužnji pevaju o njoj? Uprkos slobodi koju traži, Vidrin Dubrovnik je i grad zabrana, grad čije najviše pravno telo donosi Zakon o novoj modi i nošnji, pod nazivom *De novis fogiis et portamentis* sa svim detaljima o dozvoljenim vrstama materijala i kroju, sa posebnim zabranama za kolajne (*collaine*), koje mogu nositi samo doktori i vitezovi, i narukvice (*naroquize*), koje se nisu smele poklanjati čak ni nevestama. Grad koji striktno definiše, i čak donosi zakonski propis o tome koja se jela smeju trošiti na gozbama a sve sa ciljem da bi se *obuzdali neumjereni apetiti raskalašne mladeži*

*Ko u letnjem sumraku poludele bolnice
I puni umilnih misli što se glože
Već se naginjemo, dok sve do tančina beleži
Pisaća mašina moje kože*

Milan Milišić

(*iuventu dissoluta*) u gradu i distriktu, uključujući i strogu zabranu za marcipan, *koga ne smije biti ni za koga u našem gradu, osim za bolesnike ili da se pošlje izvan grada i posjeda naših*“.

Slučaj Pesnik? Iako, dalekih osamdesetih, Milišićev Dubrovnik nema *jasno* definisanu

politiku kažnjavanja gordih (jedini smrtni greh koji ne priznajem!) i oblapornih („od usta sam odvajao da bih jeo“, kao mantru ponavljam besmrtnu misao Igora Mandića!), presumpcija nevinosti neće umilostiviti entuzijazam dubrovačkog SUBNOR-a da Pisa osudi na osamnaest meseci zatvora uslovno. I danas – kao bivši mardeljaš političke „provenijencije“ – ne uspevam da dokučim šta je cenzorima u tekstu „Život za slobodu“ bilo „vredno“ robije: jebitačna forma očiglednih dokaza o životarenju na koje umetnost ne pristaje *per definitionem* ili cinična persiflaža slobode što je gospodar poklanja vernim podanicima? Šta je „vredno“ života, posebno života Pesnika, verujem da nikada neće spoznati, besmislom rata baždarene, nišandžije sa ratnog broda.

To je zadnje čega se sećam. Ne znam da li sam bila u nesvesti, da li sam bila ošamućena. (...) Bila je strahovita tišina. I znala sam da je Milan mrtav.

Jelena Trpković

Čezare Paveze ostavlja *testament* pred samoubistvo: „doći će smrt i imaće tvoje oči“; njegov je i stih o „nekoj ženi koja nas na brežuljcima čeka“: više beleška sa ličnog ratišta nego pesma. Svi su ratovi isti: potoci suza i reke krvi, go-

mile leševa i brda govana; službene istorije krvožednih i prećutane tišine poraza. U traganju za crticom iz vojničkog dnevnika (gašenje požara u Dubrovačkoj Župi, *anno Domini* 1983: noćna uzbuna u Trebinju, ljudi i kamioni, preslani inćuni, ruka anđeoske Dubrovčanke dok previja opekotine, udar domaćeg vina na premorene udove, smrad ribljeg ulja iz „jekoderma“, gust dim dok danima okupira pluća i uniformu osamnaestogodišnjaka), na krajnje volšeban način mene „pronalazi“ knjiga „Ja nisam ja“.

*...Za njima nek zvoni januarsko srebro
Himenezovih zvonara na rasutoj mesečini...*

Milan Milišić

Dok pronalazi temelje svoje poetike –

pored silesije (ne)vidljivih uzora – i u Himenesovoj pesmi „O našim prirodnim pokretima“, poezijom od soli slavi „Dva oka tvoja, dve ruke moje“ velikog Andaluzanina. Stihovima vremena sadašnjeg na zasluženi tron uzdiže „Ako je ovo umiranje“, stvarajući mediteranski poetski gaj kome bi i Epikur pozavideo: sazdan od oblaka žestokih ukusa i pljusкова jarkih boja, dosledno i „kamen po kamen“ zidan od vrtloga mirisa i orkestra preglasnih zvukova besanice. Poput plemenitih „korova“ životan i bujan kao u *Sabranoj poeziji*, ili gorak, duhovit i licemeran kao u *Oficirovoj kćeri*: ali uvek, uvek drugačiji od onog „grada-školkje“ pred kojim se šire radoznale zenice običnih smrtnika.

*Umreti je samo
gledati unutra, razviti život
samo naunutra; biti neosvojiv
bedem za žive iz života*

Huan Ramon Himenes

Na pijedestal vrhovnog principa dižući Himenesov životni kredito: „za manjinu, zauvek“, obojica – nekad tišinom beline, češće krikom crnog murećepa – ispisuju gnušanje „većinom“ bazdećih kolektiviteta; za diktaturu

manjine pametnih i talentovanih, poput vukova-samotnjaka zavijaju i Himenes i Milišić. Za razliku od „bolnog laveža“ Himenesa koji će svoju konačnu utehu potražiti na *via dolorosa*, makar se On odazivao i talasima mora, Milišićev „škrkut zuba“ najavljuje da je poezija put kome je samo putovanje cilj. Literarno potomstvo velikog Španca okuplja celu modernu špansku poeziju pojačanu za „Persa, Montalea, Seferisa“ (*Raša Livada*), Milišićeva književna čeda još uvek su razvejana po Balkanu, čekajući poziv na konačno okupljanje. Bude li nove revolucije protiv licemerja žabokrečine, tvrdim, biće to prevrat sa Pesnikovim likom.

Vesele polupoete na Balkanu oduvek igraju za dva tima: za stihoklepce koji bi zbog grama talenta pobili pola familije i za pesmofabrikante koji bi rođenu guzicu teslimili za mrvicu sa stola nacionalne slave; Milan Milišić talentovani je (kosmo)pesnik kome zaslužena slava dođe tek poput kusura. Srećnog, koliko to pesnik uopšte može da bude, blagoslov *Fortune* zaobilazi ga u času (bira li čas smrti nas ili mi biramo čas, *that is a question!*)

(NACIJA)

*Opijeni
Dubokim nerazumijevanjem
Svojih mrtvih pesnika
Gordi na mrak u svom podrumu.*

Milan Milišić

odlaska na Onaj svet. Kvaziknjiževni beskičmenjaci, i ovde i tamo, svojski su zalegali da je ne bude i u životu *post mortem*; brižljivo tovljeni vrelim izmima, bogato obasuti raskošnim antitalentima, već četvrt veka lelemudeći upiru zadnjim nožicama da – osvetom jadne kombinatorike stidljivog pominjanja i gromoglasnog ćutanja – obezbede „komforan“ zaborav Pesniku pamćenja

Poetska pravda, makar i obeznačena, s vremena na vreme mangupski uspe da izbegne fijasko; o ostatku našeg „kratkog izleta“ na ovom svetu uglavnom klatomude „pobednici“, ti „večiti meštri krvavih pireva“. Milišiću, Milanu, Pesniku koji je živio samo pola stoleća, bilo je izgleda suđeno da ćutanje od čak četvrt veka (sporadično prekidano pokojim usamljenim glasom hrabrosti i poštenja) odozgo sa Parnasa pretvori u trijumf umetnosti – izdavanje „Sabrane poezije“ zvuči poput jerihonskih truba odsudne bitke! – u još jednu pobedu na čijem čelu se kurčevito vijore zastave voljenih nam Muza.

**NACIONALNI PJESNIK SE JOŠ JEDNOM
OPREDJELJUJE ZA DUŠEVNI MIR**

*Naivko stari
Prekoračio si, opet
Granicu
Prilagodljivosti*

*S tom ljupkom slobodom u služinstvu
Mirio si se na svoj način
Ne odustajući: treba bukirati mjesto
U charteru za Hiperboreju*

*Najednom napuštaš klub gdje
Jede se kupus a prežvakavaju lovorike
Ostavljaš ambiciozno društvo gestom
Nejasnom kao more radnicima (...)*

Milan Milišić